

PRONAĐEN KONZULOV PROBNI MALI GLAGOLJSKI KATEKIZEM IZ 1561. GODINE

Alojz JEMBRIH

doc. dr., Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 2, SLO
doc. dr., Facoltà di filosofia, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 2, SLO

NACRTAK

U današnjoj bibliografiji hrvatskih glagoljskih tiskanih knjiga u Urachu/Tübingenu ne spominje se nigdje potpuni naslov malog probnog glagoljskog Katekizma iz 1561. koji je priredio Stipan Konzul. Radi se zapravo o Katekizmu kod kojega je surađivao i Pavao Skalić koji je napisao njemački predgovor s čijim sadržajem nije bio zadovoljan Petar Pavao Vergerije a potom ni Ivan Ungnad. Ovdje se objavljuje tekst fragmenta maloga probnog glagoljskog Katekizma, pronađenog 1991. godine.

O katekizmu (koji ovdje podastirem oku čitatelja) u dosadašnjoj relevantnoj bibliografiji hrvatskih glagoljskih tiskanih knjiga u Urachu/Tübingenu¹, iz vremena reformacije, nema izričitih podataka. Stoga ću o tom prvom probnom tisku, koji je priredio **Stipan Konzul** (1521-1579) uz svestranu podršku **Primoža Trubara** (1508-1586), nešto više reći na temelju kopija izvornika koji se danas nalazi u privatnom posjedu u Delftu /Nizozemska/².

PRVE VIJESTI O PROBNOM MALOM GLAGOLJSKOM KATEKIZMU (1561)

Primož Trubar je u pismu kralju Maksimilijanu II. (2. 1. 1560), u kojem se branio od optužbi kojima ga se htjelo proglasiti "krivovjercem" - cvinglijancem (usp. *Jembrih*, 1990, 166), spomenuo namjeru o tiskanju

najprije Katekizma. Trubar uz ostalo moli Maksimilijana da mu se dodijeli pomoć. "/.../ da bi se mi poleg Štefana Konzula iz Buzeta dodelil še star mož domačin, dobro učen in izkušén v hrvaškem jeziku in pisavah, bodisi duhovnik ali laik, /.../. In z omenjenim Štefanom Konzulom meniva, da spočetka, dokler ne bo znano, ali bomo s poskusom uspeli po vsej Hrvaški, Dalmaciji in Bosni, ni treba porabiti veliko denarja in da clava zato natisniti v hrvaščini, ko dobiva črke, **najpre samo katekizem** ali enega samega evangelista" /*Rajhman*, 1986, 41-42/.

Trubar nije zaboravio kralju javiti o dobrom i uspjelom Konzulovu provodenju: "/.../ Toda omenjenega Štefana prevajanje in hrvaško pisavo so mnogi hrvaški duhovniki in laiki brali in potrdili³, in s pomočjo razumnega Hrvata, z njim in z mano /.../ se to delo s pridom in častjo v Gospodovem imenu lahko začne" /*Rajhman*, 1986, 43/.

1 U knjizi: Rolf Vorndran, *Südslawische Reformationsdrucke in der Universitätsbibliothek Tübingen* (1977, 2) čitamo u vezi s mjestom tiskanja slovenskih i hrvatskih knjiga: "Alle diese Drucke haben in ihrem Impressum die Ortsangabe 'Tübingen'; in keinem ersacheint als Druck- und Verlagsort 'Urach' (oder Aurach), wo sie - bis auf wenige Ausnahmen - im Mönchshof (dem ehemaligen Chorherrenstift, das Herzog Christoph dem Freiherr zu Sonneg, Hans Ungnad, als Wohnung überlassen hatte) hergestellt wurden.

2 Da ovdje o tom izdanju mogu govoriti, zasluga je gospodina inženjera **Ivana Dubravčića**, koji mi je iz svoje zbirke bibliofilskih rijetkosti, iz Delfta, blagohotno poslao kopiju i mikrofilm izvornika koji je on kupio u Münchenu 1991. na dražbi starih rijetkih knjiga za 2750 DEM. Stoga se i ovom prigodom još jednom srdačno zahvaljujem gospodinu Dubravčiću za kopije prvoga malog probnog, hrvatskoga glagoljskog Katekizma, o čijem ću sadržaju nešto više reći u ovom radu.

3 Više o tome v. *Jembrih*, 1990, 220-221.

ГЛАГОЛЪСКИ КТЕКЪЗЪСЪ.

ВЪВЕДЕНІЕ

ВЪВЕДЕНІЕ КЪ ПРАВИСЪ, ПЪРВЪМЪ ЧАСТЪ ПРЪ
 МНО ПОНЕМАЕЪ СЪ ПЪРВЪМЪ ПЪРЪМЪ СЪ ПЪРЪМЪ
 ЧАСТЪ ПОНЕМАЕЪ ЧЕЛОВЪКЪ ПЪРЪМЪ,
 ЧЕЛОВЪКЪ СЪ ПЪРЪМЪ ПЪРЪМЪ, ПЪРЪМЪ ПЪРЪМЪ
 СЪ ПЪРЪМЪ ПЪРЪМЪ ПЪРЪМЪ. И ЧЕЛОВЪКЪ ПЪРЪМЪ,
 СЪ ПЪРЪМЪ ПЪРЪМЪ СЪ ПЪРЪМЪ ПЪРЪМЪ ЧЕЛОВЪКЪ
 ЧЕЛОВЪКЪ ПЪРЪМЪ ПЪРЪМЪ, ЧЕЛОВЪКЪ ПЪРЪМЪ
 ЧЕЛОВЪКЪ ПЪРЪМЪ, ЧЕЛОВЪКЪ ПЪРЪМЪ ПЪРЪМЪ
 ПЪРЪМЪ, ЧЕЛОВЪКЪ ПЪРЪМЪ ПЪРЪМЪ
 ЧЕЛОВЪКЪ ПЪРЪМЪ.

Der Catechismus / mit kurtzen auß-
 legungen/Symbolum Achanasij, vnd
 ein Predig von der krafft vnd wirc-
 ung des rechten Christlichen Glau-
 bens/in der Crobatischen
 Sprach.

ГЛАГОЛЪСКИ КТЕКЪЗЪСЪ.

ВЪВЕДЕНІЕ ПЪРЪМЪ ПЪРЪМЪ.

. I . . . . .

Iz toga se pisma vidi da u Urachu još nema glagoljskih slova, a čim ih dobiju, tiskat će "v hrvaščini najpre katekizem." I nakon što je Konzul glagoljska slova dao izliti i izrezati u Nürnbergu⁴, Trubar će u pismu iz Stuttgarta (13. 7. 1560) württembergskom vojvodi Kristofu uz ostalo javiti: ".../ In hrvaške črke (glagoljske, A.J.) namreč petero alfabetov, tako (so) dobre in še boljše, kakor jih imajo v Benetkah, in ker je treba za popoln tisk, imamo pri roki. In tri zmožne osebe za hrvaški tisk in prevajanje so tudi pripravljene, tako da nam zdaj - Kristu gospodu budi hvala - ničesar ne manj-

Dem durch-
 leichtigsten vnd Gros-
 mächtigsten Fürsten vnd Her-
 ren / Herrn Maximiliano König zu
 Böhheim / Erzhertogen zu Osters-
 reich / Hertogen zu Burgund/
 in obern vnd nidern Schles-
 sien / Marggrauen zu
 Märbern / Gra-
 uen zu Ty-
 rolle.

Ernad vnd Frid von Gott
 durch Christum.

Durchleuchtig-
 ster vnd Gnädigster
 König / Nach dem
 wir nun außsonderli-
 chem verordnen vnd schickungen Gotes
 die ganze Crobatische Druckerey
 durch hilffe viler gütlicherer Chris-
 ti ij stenz

ka in ničesar ne potrebujemo za slovenski in hrvaški tisk razen zalaganje tiska in vzdrževanje treh hrvaških oseb" /Rajhman, 1986, 66/.

Treba još spomenuti da je, prije nego je Stipan Konzul počeo tiskati hrvatske prijevode u obliku knjige, otisnuo mali i veliki glagoljski probni list (v. Rupel, 1957, 257-266). I o tom pothvatu Trubar će obavijestiti Maksimilijana u pismu (27. 7. 1560): ".../ Premilostljivi gospod. Vašem kraļjevem veličanstvu itd. pošiljam tu dve napisani hrvaški poglavji iz novega testamenta in troje hrvaških alfabetov, ki so po navodilu in predpisu

4 "Die glagolitischen Buchstaben waren im Sommer (Mai-August) 1560 in Nürnberg (...) gegossen worden. (...) Als Vorlagen für die Herstellung der glagolitischen Typen dienten (...) ältere, in Venedig und Senj hergestellte kroatische Drucke (Breviaren und Missale)", Vorndran, 1977, 5. Kod Bučara, 1910, 79 čitamo: "Glagolska slova rezao je prema uputi Konzulovoj u Nürnbergu meštar Ivan Hartwach, a lijevao ih je meštar Šimun Auer i neki meštar Daniel. Glagoljskih slova bilo je u ono vrijeme samo još u Mlecima, dok su glagolske tiskare u Senju i na Rijeci već dulje vremena prestale raditi." Da je Konzul zaista imao za predložak hrvatske glagoljske knjige, svjedoči i sljedeći podatak u Bučara, 1910, 95, naime da je Dalmatin za svojega boravka u Ljubljani 1560/61. Konzulu poslao dvije dalmatinske, po svojoj prilici hrvatske knjige i dva abecedara, koji su štampani u Mlecima. U predgovoru Novog Zavjeta (1562) nalazimo Konzulovo izvješće o izradi glagoljskih slova: "Vi znate jošće da slova glagolska ni cirulaska po svuda jednako se ne pisu. Mi jesmo svetom (savjetom. A.J.) dosta razumnih i učenih, latinskim i hrvatskim jezikom hrvatskih pisac, tere njih prija (prije, A.J.) pisanjem, gledajuć na onu staru hrvačku štampu u Brivjalih i Misalih, ova slova od dobrih i umetljivih (vještih, A.J.) nemskih meštar činili izdlesti, zseci, tere izliti." Cit. Jembrih, 1980, 62.

Vorred.

sten / fürnemlich aber durch trewen
beystand vnd fůrdernuss des wolgebor-
nen Ehrstlichen Herren Hansen Dna
gnad Freyherren/ıc. überkommen ha-
ben / vnd dieselbig Herr Stephannus
Consul Nsterreicher / gleich zů der zeit
als ich allhie die zwů Epistelen des H^z
Apostels Pauli an die Corinthiern
vñ an die Galatern / mit Argumentē
vñ Scholien / in der Windische sprach
hab drucken lassen / hieher gehn Tů-
bingen gebracht. Ist me von vns eccl^z
den gerachen / das er zů anfang vnd
erster Prob / die kleine Bibel / nãmlich
den Catechismum / darinn die nůttig-
sten vnd seligmachenden Historien /
Lehren / Bebett / die schůnesten vnd
holdseligsten Ceremonien / vnd die
rechten Gottesdienst des neuen Tes-
taments begriffen seind / mit kůrtzen
Auslegungen / Crabatisch setzen vnd
drucken soll lassen. Dann es ist verhof-
fenlich /

Vorred.

fenlich / Gott der himlisch Vater /
von wegen seines geliebten Sons / vn-
sero Herrn vnd seligmachers / werde
mit seinem heiligen Geist / durch den
Catechismum / auch durch andere got-
selige Bůcher / die hernach gedruckt
werden / nicht allein auß den Crabat-
schen Bůchern / ıc vil von irem Abers
glauben / sonder auch auß den Tůrcken /
diereit sie auch diser Sprach vnd Ses-
schriften / sonderlich die Cyruliza (die
wir auch / ob Gott will / in kůrtzen ha-
ben werden) gebrauchen / von dem Ma-
choneischen / zů dem rechen / alten /
waren / allein seligmachenden Christ-
lichen Glauben / bringen vnd bekůren.

Das wir aber dise erste vnd kleine
Prob E. K. M. dedicieren / vnd in
derselbigen Namen außgeben lassen /
hat seine vsach / deren ich eccl^z in mei-
ner gedruckten teitschen Vorred / über
das ander halb theil des Windischen
A iij neuen

Štefana Konzula bili zdaj pred kratkim rezani in uliti v Nürnbergu, čeprav so v tisku nekaj črk spregledali in izpustili; so pa vse urezane in ulite hkrati z dvema drugima malima alfabetoma, ligaturami, pikami, vejicami itd. Te lahko vaše kraljevo veličanstvo pokaže in da presoditi izvedencem v hrvaškem jeziku in pisavi, češ ali smo s prevajanjem in tiskanjem na pravi poti ali ne" /Rajhman, 1986, 77).

Poznavajući intelektualne sposobnosti Pavla Skalice⁵ (1534-1575) koji je u to vrijeme boravio u Tübingenu, Trubar će u spomenutom pismu zamoliti kralja Maksimilijana sljedeće: "In ker zna doktor Skalić, moj prav zaupni, naklonjeni gospod, tudi kranjski bezjački in hrvaški jezik in hrvaško pisavo (glagoljicu, A.J.) primerno pisati in brati, naj mu izvoli vaše kraljevo veličanstvo pisati in naročiti, da bi nam pomagal tudi pri tem božjem delu, ki ga sam ima za veliko in koristno itd." /Rajhman, 1986, 77).

KONKRETNJE VIJESTI O PROBNOM
GLAGOLJSKOM KATEKIZMU

Kao što sam već spomenuo, o tom katekizmu u dosadašnjoj bibliografiji nema podataka⁶. Iz 1561. spominju se tiskana djela glagoljicom: *Tabla za dicu...* i *Katekizam edna malahna kniga...* (v. naslov ovdje). O tom prvom probnom knjižnom tisku nalazimo vijesti i u pismu Ivana Ungnada koje je uputio kralju Maksimilijanu iz Uracha (12. 4. 1561): "V.../ Dann gnedigister khünig, wie e.kö.m. zweiffels on gnedigist wissen, hat ermelter Primuss Trubar mit herr Stephano Consule Histriano vnd anderen iren mitgehilffen aus den gnaden gottes vnd mit wůrkhung dess hailigen gaists die windischen vnd crabatischen buechstaben dermassen erfunden vnd ins gericht, das man das freudenreich seligmachende wort gottes in ermelten baiden sprach

5 O Pavlu Skaliću v. kod: Jembrih, 1990, 149-218.

6 Usp. Bučar-Fancev, 1938; Schnurrer, 1799; Vomdran, 1977; Sakrausky, 1989; Rupel, 1954, 13, doduše donosi vijest o postojanju fragmenta, ali bez spominjanja čitava naslova: "49. Glag. Katehismus 1561. Drobec tega katekizma, ki obsega samo prvo polo, pa ji manjka še list A IV, je v privatni lasti dr. Scherererja, ravnatelja knjižnice Tehniske visoke šole v Curihu. "Usp. bilj. 2 odnosno 12 ovdje.

Wort.

newen Testaments hab erzelt. Vnd
 E: K: M: bitten wir vnderthänigst/
 diß vnser dedicieren im besten züner-
 steen/ vñ solches Büchlin durch versten
 diß vñ Goetselig Erboten iudicieren
 zülaffen/ vñ souer ettwan mangel wäre
 de befunden/durch dieselbigen gnädigst
 vns züerñern. Nach disem/wiltu Gote
 alabald vns mehr Schülffen zü dem ge-
 melten Erbotischen Truce/ derē wir
 täglich seind gewartend/ zükönnen/
 wöllen wir alsdann das New Testa-
 mēte/ im namen des Herren/züerück-
 en aufaben. E: K: M: chün wir vns
 also / sampt dem fürgenommenen ho-
 ben Christlichen newen Werck/ auffo
 aller vnderthänigst beuelhen. Datum
 Tübingen am 1. tag Martij / in dem
 1 5 6 1. Jar.

E: K: M.

**Underthänigster
 Capplan.
 Primus Trubar.**

ausstrucklich vnd wolverstendlich schrei-
 ben, truckhen, lessen vnd verseen khan,
 wie sy auch zuvor berait schon etlich
 schön christliche tractatln windisch
 truckhen lessen, yetz aber haben sy zu
 Tübingen den **klainen catechismum
 Lutheri chrabatisch gedruckt**, den
 pemelter her Primus e.k.m. sambt einer
 christlichen predig des glaubens nun mit
 ainer vnderhenigen teutschen vorred
 ann e.k.m. gestelt vnderthenigist
 thuet vbersenden" /Kostrenčić, 1874, 16/.

Malí probní glagoljski katekizam još će
 jednom Primoz Trubar spomenuti u
 pismu Maksimilijanu (25. X. 1561):
 "I.../ Durchleuchtigster und Gnädigster
 König und Herr, Nach dem Ewer Kün.
 May. als von dem gnädigen lieben
 Gott hocheleuchtem Christlichen
 König, ich sampt Stephano Histerreicher,
 in verschinem Monat Martio dises
 LXI jars die erste und kleine Prob
 des newen angefangen Crabatischen
 Dolmetschen, und trucks des
 Catechismi underthänigst
 dedicatiert, und in derselben
 Namen aussgeeh lassen / ... /
 Voigt, 1858,

7 Usp. također Bučar-Fancev, 1938, 59.
 8 Pismo nije uvrstio među Trubarova pisma, Jože Rajhman, 1986.
 9 Usp. Jože Rajhman, 1977, 15-20.

**СВЯТОГО ДУХА ПРАВОСЛАВНО
 УЧЕНИЕ.**

Recaloguez

**Пръвоу чинъ православноу
 Православнаго учения.**

Въведение.

**Пръвоу чинъ православноу
 ученияго оу чинъ православноу.**

Въведение.

**Пръвоу чинъ православноу
 ученияго оу чинъ православноу.**

Въведение.

**Пръвоу чинъ православноу
 ученияго оу чинъ православноу.**

Въведение.

Пръвоу чинъ православноу

Въведение.

**Пръвоу чинъ православноу
 ученияго оу чинъ православноу.**

А в чинъ православноу.

250/8

Dakle iz Ungnadova pisma vidi se da je riječ o **malom Lutherovom katekizmu**⁹ koji je Stipan Konzul preveo na hrvatski, a Trubar navodi da je riječ o malom katekizmu kao prvom hrvatskom započetom prevodilačkom pothvatu.

**NESPORAZUM OKO PROBNOGA MALOG
 GLAGOLJSKOG KATEKIZMA (1561)**

O nesporazumu, koji je nastao za vrijeme tiskanja katekizma, već sam pisao (Jembrih, 1990, 172-178, 224-251), ipak na ovom mjestu nije suvišno još jednom ukratko priopćiti o tome što se to dogodilo u tiskari (veljače, 1561).

I o tome je Trubar također ostavio svjedočanstvo u svojem pismu upućenom "ljubim gospodom kršćanskim bratom" u Ljubljani (19. 3. 1561). Čekajući u Kemptenu

Պատման .

Ի՞նչ պատման .

Տրաման .

Ի՞նչ շարժման պատման զանազան ժամանակներու .

Տրաման .

Ի՞նչ լուսնային շարժման և զանազան ժամանակներու .

Տրաման .

Ի՞նչ լուսնային շարժման և զանազան ժամանակներու .

ambolam
postolo
ni

Պատման և զանազան ժամանակներու .

Պատման և զանազան ժամանակներու .

...մանկանց/ն լինելու . Սրբազան ժամանակներու .

Oratio Do
minica

Պատման և զանազան ժամանակներու .

Տրաման և զանազան ժամանակներու .

Տրաման

"navodilo s Kranjskega", prema kojemu bi se ravnao glede "svojega poklica" u Ljubljani, Trubar piše: ".../ Medtem mi piše gospod Ungnad po lastnem slu, naj se brz odpravim v Tübingen, ker da je pri hrvaškem tiskaru (katekizma, A.J.) v predgovoru nekaj narobe, zakaj Vergerij da je pod Skaličevo poslanico zapisal tele besede: 'Takoј v prvi poli (od zgoјј šestih) se kaže velika častihlepnost; poveličanih je namreč pet imen in pripoveduje se o nekaterih stvarih, ki niso resnične.¹⁰ Ali bo to učilo Hrvate skromnosti in ponižnosti? O da bi bog to podjetje podprl! Boјim se pa, da ga ne bo, ker sovraži ošabnost in častihlepnost. Zakaj ne bi smel kristijan povedati, kar opazi? Peter Pavel Vergerius.'¹⁰

In Vergerij je tako podpisano polo poslal njegovi milosti, in h knezu je Vergerij sam odjezdil. Zaradi tega je knez njemu, gospodu Ungnadu, sam pisal, naj spre-

menijo predgovor, tj. naj odstranijo Skaličevo poslanico in imena itd.¹¹ /Rajhman, 1986,84/.

O tom događaju u tiskari, Ivan Ungnad u pismu Maksimilijanu (12. 4. 1561), uz ostalo, piše: ".../ Schlieslich gnedigister khünig thue e.k.m. ich vnderthenigster berichten, das ich in erfahrung khome, das graff Scalichius e.k.m. den anfang vnd ersten pogen obangeregten chrabatischen catechismi zuvor auch vbersendf. Dieweili er aber in ermelten pogen aus ime selbs ain eigen zu dieser sahen teutschen epistel, die an e.k.m. geschriben, on mein wissen vnd willen, auch in herrn Primi abwesen dermassen geruembt, als ob ich vil zue diesem werkh gethan, habe ich nach erfahrung desselben solchs alles corrigieren vnd aussthuen lassen, dann ich vnderthenigist wol weiss, ich khains wegs gepüre. Hab schon bisheer meinem geringen vermögen

10 Bilo bi dobro znati o kojim je neistinitim stvarima riječ. Vergerije to nije izričito naveo. Možda bi se dalo naslutiti o tome iz Ungnadova pisma Maksimilijanu (12. V. 1561) u kojem je uz ostalo zapisao: ".../ Konačno Vašem Veličanstvu javljam i to, da sam čuo da je grof Skalič (Scalichius) već prije poslao početak i prvi arak Katekizma (dakle koji je vidio Vergerije, A.J.). Kako je on tamo, u odsutnosti Trubara i bez njegova znanja i dopuštenja, sastavio posebni njemački predgovor, ja sam to dao izostaviti i ispraviti, jer je, bez razloga i što se ne pristoји, isticao koliko sam kod toga poduzeća zaslužan. Jer ako sam i ja što od svoga imetka žrtvovao, to je po milosti Božjoj, pa ću i nadalje činiti" /Bučar-Fancev, 1938, 60.

11 Treba spomenuti da se je Vergerije sa Skaličem već prije posvadao. Više o tome v Jembrih, 1990, 178-187.

ଫଣ, ପାଣି ଚିରାମାଣିମ ଆସିମମମ ଫା ରିହସିପିକା
ଫାଲି, ଫା ରିହସିପିକା, ଫା ଜାଗିକା, ଫା ପିନିପିକା
ଲିକ ଫା ଲୋକମାଣି/ ଫା ଯ୍ୟ ପାଣି ଯ୍ୟାଗିକା ଫା ଫା
ପୁଷିପିକା ଫା ଫାପିପିକା ପି ଫାପି ପୁଷିପିକା/ ଫା
ଲିପିକା / ପାଚିପିକା/ ଫା ଫା ଲୋକମାଣି ପି ଫା
ପାଣିମାଣି .

ମିଳାପାଣ .

ଫାମାମମ ଫା ମା ଫାମାମମ ମାମମ ଫା
ମାମମମ .

ଫାମାମମ ଫାମା ମା ଫାମାମମମମମମ ଫା

କାମାମମମ .

ଫାମାମମ ଫା ମାମାମା ମାମାମମମ ଫାମାମମ ମାମା
କାମାମମମମ ମାମାମମମ ଫାମାମମମମ, ଫା ମାମା
ମାମାମମ . ଫାମାମମ ମାମା ଫାମାମମ ମାମାମମମ, ମାମା
କାମାମମମମ ମାମାମମମମମ, ଫା ମାମା ଫାମାମମମ ମା
ମାମାମମମମ .

ମାମାମମମ .

ଫାମାମମମମମମମମମ ଫା ମାମାମମ ମାମାମମମ
କାମାମମ ମାମାମମ ଫାମାମମମ ମାମାମମମମ .

ଫାମାମ

ଫାମାମମ ମାମା ମାମାମମମମମମମ ଫା

କାମାମମମ .

ଫାମାମମ ଫା ମାମାମା ମାମାମମମ ଫାମାମମ ଫାମାମମ ,
କାମାମମ ମାମାମମମମମ ମାମାମମ , ଫାମାମମମମ , ଫାମାମମ
ମାମାମମମମ ମାମାମମ ଫାମାମମମମମମ ଫାମାମମମମମ
ମାମାମମ , ଫାମାମମ ମାମାମମମ ମାମାମମମମମମ, ଫାମା
କାମାମମମମମ, ମାମାମମମମ ମାମାମମମ, ମାମାମମମ
ଫାମାମମ, ଫାମାମମ ମାମାମମମମମମମ ମାମାମମମମମମ .

ମାମାମମମ .

ଫାମାମମମ .

ଫାମାମମ ମାମା ମାମାମମମମମମମ ଫା

କାମାମମମ .

ଫାମାମମ ଫା ମାମାମା ମାମାମମମ ଫାମାମମ ଫାମାମମ ,
ଫାମାମମ ଫାମାମମମମ ମାମାମମମ ଫାମାମମମମମମ
ମାମାମମ ଫାମାମମମମମ, ଫାମାମମମମମ ଫାମାମମମମମ
ମାମାମମମମମମ ଫାମାମମମମମମ, ଫାମାମମମମ ମାମାମମମ
ମାମାମମମମ ମାମାମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମ
ଫାମାମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମ .

ମାମାମମମ .

ଫାମାମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମମ
ମାମାମମମମ .

predgovor napisao Primož Trubar, datiran: "Datum
Tübingen den 1. Tag Martij/ im 1561. jar.," a predgovor
probnog malog glagoljskog Katekizma: "Datum Tübin-
gen am 1: tag Martij/ in dem 1561. Jahr." Rekli bismo
neznatna razlika, no ona je ipak dovoljna da vidimo
kako je riječ o dva različita predgovora kao što se to
vidi iz njihova sadržaja i jezika. Naslov jednog i drugog
katekizma to također pokazuje.

Naslov prvog probnog malog glagoljskog katekizma
glasi:

Katehismos./ EDNA MA-/lahna kniga, u koji jesu vele
po-/tribni i prudni nauki i artikuli/ prave krstianske vere,
s kratkim/ istomačenem, za mlade i priproste/ ljudi. i
jedna predika, kako se ima/ ovo slovo, vera u s. pismu
razume-/ ti.krozi Stipana Konsula/Istranina, s pomoću
dobrih/ Hrvatov, sad nai prvo/ istumačena.

Der klein Catechismus/ und ein/ Predig vom
rechten Christlich-/en Glauben/ in der Crobo-/ tischen
Sprach.

Štampana U tubingi.
Godišće po Isukrstovim roistvu/ 1. 5. 6. 1.

Naslov većeg glagoljskog Katekizma iz 1561. glasi:

Katehismos./ EDNA Ma-/lahna kniga, u koji esu ve-
le potrebn i prudni nauki i arti-/kuli prave Krstianske
vere/, s kratkim istomačenem, za mlade/ i priproste
ljudi. I edna predika, od kriposti i ploda prave kar-
/stianske vere, krozi Stipana/ Istranina, s pomoću dobrih
Hrva-/tov, sad nai prvo/ istumačena.

Der Catechismus/mit kurtzen aus-/legungen/Sym-
bolum Athanasij, und/ein Predig von der krafft und
würck-/ung des rechten Christlichen Glau-/bens/ in
der Crobatischen Sprach. /Štampana u tubigi./ Godišće
po Isukrstovim roistvu./ 1. 5. 6. 1.¹⁴

Usporedimo li ta dva naslova: malog probnog i ve-
ćeg glagoljskog Katekizma, naći ćemo neke razlike:

14 Taj naslov donosi Bučar, 1938, 56; Vorndran, 1977, 21; Sakrausky, 1989, 186-182.

dieweil sie auch diser Sprach und Geschriften/ sonderlich die Cyruliza (die wir auch/ ob Gott wil/ in kurzem haben werden) gebrauchen/ von dem Machometischen/ zñ dem rechten/ alten/ waren/ allein seligmachenden Christlichen Glauben/ bringen und bekören.

Das wir aber **dise erste unnd kleine Prob** E.K.M. dedizieren/ unnd in derselbigen Namen außgeben lassen/ hat seine ursach/ deren ich ettlich in meiner getruckten teütschen Vorred/ über das ander halb theil des Windischen newen Testaments hab erzölt. Und E.K.M. bitten wir underthänigst/ diß unser dedizieren im besten zuversteen/ un(d) solches Büchlin durch verständig un(d) Gottselig Croboten iudicieren zulassen/ un(d) souer ettwan mängel würde(n) befunden/ durch dieselbigen gnädigst uns zuerin(n)ern. Nach disem/wils Gott alsbald uns mehr Gehülffen zñ dem gemelten Crobotischen Truck/ dere(n) wir täglich seind gewarrend/ zukommen/ wollen wir alsdann das New Testament/ im namen des Herren/ zñtrucken anfahren. E.K.M. thñn wir uns also/ sampt dem fütgenommenen hohen Christlichen newen Werck/ auff's aller underthänigst beuelhen. Datum Tübingen am 1: tag Martij/ in dem 1561. Jar.¹⁵

E. K. M.
Underthänigster
Caplan.
Primus Truber.

TRUBAROV PREDGOVOR U VEĆEM GLAGOLJSKOM KATEKIZMU (1561)

Dem Durchleüchtigsten vnd großmächtigsten Fürsten vnd Herrn/ Maximiliano König zu Böheim/ Ertzherzogen zu Oesterreich/ etc.

Gnad vnd Frid von Gott dem Herrn/ durch Jesum Christum. Durchleuchtigster vnd gnädigster Herr König/ Nach dem wir nun auß sonderlichem verordnen vnnd schickungen Gottes/ in disen obern Teutschen Landen/ die Crobotische Truckerey gantz vn(d) hüpsch/ durch hülfte viller guthertige(n) Christen überkommen haben/ vn(d) diselbig Staphanus Histerreicher/ gleich zu der zeit/ da ich alhie die zwu Episteln des h. Apostels Pauli an die Corinthiern vn(d) die an Galatern/ mit kurtzen Argumenten vnnd Scolien/ in der Creinerischen sprach hab trucken lassen/ hieher gehn Tübingen gebracht. Haben wir jme/ de(m) Stephano geraten/ dz er/ diß vns mehr gehülffen zum Crobotischen doimetschen zukom(m)en/ den Catechismum mit kurtzen Außlegungen. Item/ des Nicenischen Concilij/ Athanasij vn(d)

Augustini Symbola/vnd ein Predig von der kraft vn(d) würckung des rechten christlichen Glaubens/ wölche von den Crobotischen Priestern in Lands Crein/ übersehen/ corrigiert/ vnd vns zu trucken übersent seind/ soll setzen vnd trucken lassen. Dan(n) wil man die rechte Gottselige vnd seligmachende Religion/ vnder dem jungen vn(d) einfältigen voick vnd in der Türckey pflanzen vnd anrichten/ so mag solches durch kein anderen weg oder mittel füglicher vnd fürderlicher geschehen/ dann mit dem Catechismo vnd Symbolo Athanasij.

Das wir aber dise erste vnd kleine Prob vnsers neuen angefangene(n) Crobotischen doimetschen vn(d) Trucks E.K.M. dedizieren/ vnd in derselbigen Namen außgeen lassen/ geschicht nit on vrsachen/ die allda zuerzölen vnfüglich/ vnd deren ich ettlich in der teutschen Vorred über die Episteln zum Römern/ hab angezeigt. Derwegen ist an E.K.M. (Eueren Königlichen Majestät, A.J.) vnser vnderthänigst bitten/ diß vnser wolstendige der Crobotischen sprach inducieren/ vnd war für mängel darinn/ in Wörten oder Orthography befinden/ derselbige(n) gnädigst vns erinnern lassen. Auff dises/ vill Gott/ soll der erst halb theil des Newen Testaments/ erstlich mit Crobotischen buchstaben/ darnach mit Cyrilischen (die wir bald zu überkom(m)en verhoffen) getruckt/ auch in E.K.M. Namen außgehn. E.K.M. thun wir vns hiemit sampt dem fütgenommenen hohen Christlichen Werck in aller Vnderthänigkeit beuelhen. Datum Tübingen den 1. tag Martij/ im 1561. jar.¹⁶

E.K.M.
Vnderthänigster
Caplan
Primus Truber
Creiner

Uspoređujući ta dva predgovora, zaključiti je da se radi o dva sadržajno, na mjestima, različita teksta. Razlikuju se i po obliku slova. U prvom predgovoru malog probnog Katekizma Trubar se potpisao kao "Caplan Primus Truber", a u drugom kao "Caplan Primus Truber Creiner".

U knjizi: Oskar *Sakrausky*, **Primus Truber. Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk** (1989), u vezi s (drugim) Trubarovim predgovorom u (većem) glagoljskom Katekizmu, čitamo: "Eine frühere Widmungsrede, die Paul Skalić verfaßte, wurde auf Grund einer Entscheidung Ungnads gestrichen und eingestampft, da diese für ihn unerträgliche Lobhudeleien enthielt.¹⁷ Truber mußte in aller Eile diese kurze neu verfassen" (*Sakrausky*, 1989,188). *Sakrausky* je, neznajući za prvi Trubarov predgovor probnog

16 Ovo je prijepis predgovora, objavljen u knjizi *Sakrausky*, 1989, 187-189.

15 Taj predgovor nije u svoju knjigu uvrstio *Sakrausky*, jer za nj nije ni znao.

17 Usp. bilj. 10 ovdje.

malog glag. Katekizma, mislio da je prvi, nanovo, napisan Trubarov predgovor taj u većem glag. Katekizmu. Međutim sada, kadu imamo integralni tekst stvarno prvoga predgovora u malom probnom glag. Katekizmu namjesto Skalićeva, hrvatska i slovenska protestantistika bogatija je za još jedan Trubarov tekst koji dosada nismo imali prilike nigdje vidjeti. Isto tako fragmentom maloga, probnog glag. Katekizma bibliografija hrvatskih glagoljskih knjiga, tiskanih u Tübingenu/Urachu, također je bogatija za još jednu stvarnu bibliografsku jedinicu.

SADRŽAJ FRAGMENTA PRVOGA MALOGA PROBNOG GLAGOLJSKOG KATEKIZMA (1561)

Kao što je već u katalogu tvrtke Hartung u. Hartung iz Münchena spomenuto, fragment našega Katekizma obuhvaća 7 tiskanih listova. Prema mojoj numeraciji sadržaj je sljedeći:

A Ir naslov Katekizma; A Iv prazno; A Ir početak Trubarova predgovora (njemački švabah); A Ilr nastavak predgovora, A Ilv isto; A Illr isto; A Illv završetak Trubarova predgovora. A IVrv prazno, A Vr Deset zapovedi božje (Dacalogus), A Vv nastavak zapovijedi (7. 8. 9. i 10.), A Vv Vera apostolska (Symbolum Apostolorum), A Vlr nastavak apostolskog vjerovanja, A Vlr Molitva Gospodnja (Oratio Dominica), A Vlv Od Sakramenta svetoga kersta (De Baptismo), A Vlv Od Sakramenta oltara (De Sacramento Altaris), A Vllr Kim načinom meštri imaju učiti dicitu svoju deset zapovedi taj dio završava na A Villv. Dakle imamo 13 stranica tiskanoga teksta od kojih su četiri na njemačkom - Trubarov predgovor.

I na kraju nameće nam se pitanje, kako razumijeti Ungnadovu rečenicu u pismu Maksimilijanu (12. 4. 1561), gdje kaže, nakon što je saznao za Skalićev predgovor, "habe ich nach erfahrung desselben solchs alles corrigieren und austhuen lassen"? Je li Ungnad obustavio daljnje tiskanje Katekizma? O tome zasada nisam našao podataka u pristupačnoj mi literaturi.

Sigurno je da fragment malog probnog glagoljskog Katekizma, u povijesti hrvatske glagoljske knjige tiskane u Urachu, predstavlja unikat, pa ga kao takva nakon 433 godine ovdje ponovo objavljujemo u faksimilu.

Stephanus Lingartius.

Stipan Konzul (1521-1579).

RIASSUNTO

Nello studio, sulla base dell'esame della corrispondenza fra Primož Trubar e Ivan Ungnad, si descrivono le situazioni che hanno portato alla stampa del primo Piccolo catechismo glagolitico di prova (1561) di Stipan Konzul a Tubinga.

Dall'inizio del 1561 lavorava nella stamperia anche Pavao Skalić, grazie soprattutto alle richieste presentate da Primož Trubar a re Massimiliano. Trubar, che scriveva le prefazioni in tedesco anche per le edizioni croate, si trovava all'epoca a Kempten e così il lavoro venne fatto da Skalić. La prefazione da lui scritta per il Piccolo catechismo glagolitico, venne letta da Pietro Paolo Vergerio, già in contrasto con Skalić (v. Jembrih, 1990, 178-197), che mise per iscritto le proprie osservazioni riguardo al contenuto e le comunicò a Ungnad. Questi eliminò la

prefazione di Skalić e Trubar scrisse il nuovo testo. Nel frattempo Skalić aveva inviato la sua prefazione e il testo del Catechismo a re Massimiliano a Vienna. Visto che sinora non viene menzionata in nessuna bibliografia di libri glagolitici-croati stampati a Urach, questo Catechismo glagolitico di prova viene ripubblicato in facsimile. Il Catechismo, conservatosi solo in frammenti (13 pagine stampate), venne acquistato a un'asta di libri rari a Monaco nel 1991 dall'ingegnere croato Ivan Dubravčić il quale ha poi messo a disposizione dell'autore di questo testo le copie dell'originale e il microfilm.

Così il protestantesimo croato e sloveno si è arricchito di un testo sinora sconosciuto e cioè la prefazione di Trubar all'edizione croata mentre la storia del glagolitico croato è più ricca di un'altra edizione originale, opera dei traduttori di Urach durante la Riforma, nel XVI secolo.

LITERATURA

- Franjo Bučar - Franjo Fancev**, 1938: Bibliografija hrvatske protestantske književnosti za reformacije, u: Starine JAZU, knj. 39, Zagreb.
- Franjo Bučar**, 1910: Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije, Zagreb.
- Alojz Jembrih**, 1980: Najstarije hrvatske početnice, u: "Istra", br. 3/4, IV. ročki glagoljski bijenale, Pula.
- Alojz Jembrih**, 1990: Hrvatski filološki aspekti, "Revija", Mala teorijska biblioteka, knj. 39, Čakovec - Osijek.
- Ivan Kostrenčić**, 1874: Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven in den Jahren 1559-1565, Wien.
- Jože Rajhman**, 1977: Prva slovenska knjiga v luči teoloških literarno-zgodovinskih, jezikovnih raziskav, Ljubljana.
- Jože Rajhman**, 1986: Pisma Primoža Trubarja, Ljubljana.
- Mirko Rupel**, 1954: Nove najdbe naših protestantik XVI. stoletja, Ljubljana.
- Mirko Rupel**, 1957: Der große und kleine glagolitische Probezettel von 1560, u: Welt der Slaven II, 2, Wiesbaden.
- Oskar Sakrausky**, 1989: Primus Truber. Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerke, Wolfsberg.
- Johannes Voigt**, 1858: Briefwechsel des Hans Ungnad Freiherrn von Sonneck mit dem Herzog Albrecht von Preussen, u: Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen. Bd. 20, Wien.
- Rolf Vorndran**, 1977: Südslawische Reformationsdrucke in der Universitätsbibliothek Tübingen, Tübingen.